

СІРИЙ Вадим

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0003-6621-0721>vadims398@gmail.com

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК АРБІТРІВ З БАСКЕТБОЛУ ЯК ПРОБЛЕМА ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз професійного розвитку арбітрів з баскетболу як актуальної проблеми порівняльної професійної педагогіки. Обґрунтовано, що в умовах глобалізації спорту, зростання інтенсивності змагальної діяльності та підвищення суспільних вимог до якості суддівства професійний розвиток арбітра набуває системного, безперервного та педагогічно організованого характеру. Визначено сутність професійної діяльності арбітра як багатокomпонентної системи, що включає нормативно-регулятивний, когнітивний, операційно-діяльнісний, комунікативний, психолого-емоційний і контрольньо-оцінювальний компоненти. Доведено, що ефективність суддівської діяльності залежить не лише від рівня знань правил гри, а й від сформованості професійних компетентностей, здатності до прийняття рішень у складних ігрових ситуаціях, стресостійкості та рефлексії.

Проаналізовано сучасні наукові підходи до підготовки та підвищення кваліфікації спортивних арбітрів, що дозволило виявити їх фрагментарність і недостатню орієнтацію на індивідуальні траєкторії професійного зростання. Акцентовано увагу на значенні міжнародних стандартів і діяльності професійних організацій у формуванні єдиних вимог до суддівства. Встановлено, що сучасні моделі професійного розвитку арбітрів базуються на принципах безперервності, компетентнісної орієнтації, інституційної регламентованості та інтеграції освітніх і цифрових технологій.

Узагальнення зарубіжного досвіду засвідчило перспективність використання аналітичних систем, відеотехнологій, штучного інтелекту та віртуальної реальності у підготовці арбітрів. Обґрунтовано доцільність порівняльного аналізу національних моделей професійного розвитку, зокрема американської, як підґрунтя для вдосконалення вітчизняної системи підготовки спортивних арбітрів.

Ключові слова: професійний розвиток, арбітр з баскетболу, професійна компетентність, порівняльна педагогіка, суддівська діяльність, цифрові технології.

<https://doi.org/10.31891/pcs.2026.1.70>

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Стаття надійшла до редакції / Received 22.01.2026

Прийнята до друку / Accepted 24.02.2026

Опубліковано / Published 26.03.2026

© СІРИЙ Вадим

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобалізації спорту, зростання інтенсивності змагальної діяльності, комерціалізації професійного баскетболу та підвищеної суспільної уваги до результатів спортивних змагань суттєво зростає роль спортивного арбітра як ключового суб'єкта забезпечення справедливості, об'єктивності та легітимності змагального процесу. В умовах високої динаміки гри, значного психоемоційного навантаження та постійного медійного тиску саме рівень професійної підготовленості й безперервного професійного розвитку арбітра визначає якість суддівських рішень і довіру до змагань.

Професійна діяльність арбітра з баскетболу належить до складних видів діяльності у сфері «людина – людина», що поєднує нормативно регламентовані дії з необхідністю оперативного прийняття рішень у ситуаціях високої невизначеності. Це зумовлює підвищені вимоги не лише до знання Правил гри, а й до розвитку професійних компетентностей, зокрема когнітивної, комунікативної, психологічної, фізичної та етичної. За таких умов професійний розвиток арбітра постає як безперервний педагогічно організований процес, спрямований на підтримання стабільно високого рівня суддівської майстерності протягом усієї професійної кар'єри.

Аналіз сучасної практики підготовки та підвищення кваліфікації спортивних арбітрів

засвідчує, що в багатьох країнах професійний розвиток арбітрів має фрагментарний характер, обмежується короткотривалими навчальними заходами або зводиться до формального контролю знань і фізичної підготовленості. Унаслідок цього недостатньо враховуються індивідуальні траєкторії професійного зростання, потреби в психологічній підтримці, розвитку рефлексії та формуванні готовності до роботи в умовах підвищеного стресу.

Особливої наукової уваги потребує аналіз зарубіжного досвіду професійного розвитку арбітрів з баскетболу, зокрема в країнах із високим рівнем професіоналізації спорту. У цьому контексті система професійного розвитку спортивних арбітрів у США вирізняється інституційною впорядкованістю, чіткою організаційною структурою, інтеграцією освітніх, аналітичних і технологічних компонентів, а також тісним зв'язком між оцінюванням діяльності та індивідуальними програмами професійного вдосконалення. Водночас зазначений досвід у вітчизняній педагогічній науці залишається недостатньо вивченим і систематизованим.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що проблема професійної підготовки та розвитку спортивних арбітрів розглядається переважно в аспектах нормативного забезпечення, психологічної готовності або окремих елементів суддівської діяльності. Водночас у межах порівняльної професійної педагогіки відсутні цілісні дослідження, спрямовані на обґрунтування організаційно-дидактичних засад системи професійного розвитку арбітрів з баскетболу з урахуванням міжнародного та, зокрема, американського досвіду.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У працях, присвячених професійній підготовці та діяльності спортивних арбітрів (Ю. Мосейчук С. Дарійчук (2024); Х. Хіменес, М. Пітин, А. Дмитренко (2024); Х. Хіменес, Ю. Бріскін, Н. Нерода, Т. Скалій (2025); та ін.), обґрунтовано концептуальні засади суддівської діяльності, визначено її структуру, функції та специфіку професійної компетентності арбітра в умовах змагального процесу. Ці наукові положення становлять

загальнотеоретичне підґрунтя для осмислення сутності та змісту професійного розвитку арбітрів з баскетболу як цілеспрямованого й безперервного педагогічного процесу.

Дослідження, присвячені професійному самовдосконаленню, аксіологічним засадам і мотивації фахівців у сфері фізичної культури та спорту (О. Pavliyk, Т. Choryk, Y. Pavlyuk, М. Rudnichenko (2023); Л. Рибалко (2024) та ін.), розкривають значення внутрішньої мотивації, професійних цінностей, відповідальності та рефлексії у формуванні готовності до тривалого професійного зростання. Зазначені праці створюють теоретичне підґрунтя для виокремлення мотиваційно-ціннісного компонента професійного розвитку спортивних арбітрів, що визначає їхню здатність до саморегуляції, самоконтролю та усвідомленого підвищення рівня суддівської майстерності.

Провідні наукові дослідження, що висвітлюють проблематику, присвячену підготовці та підвищенню кваліфікації спортивних арбітрів і суддів у командних ігрових видах спорту (М. Anshel (1995); S. Avugos, С. MacMahon, М. Bar-Eli, М. Raab (2021) та ін.), дозволяє уточнити понятійний апарат дослідження, визначити критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності арбітрів, а також обґрунтувати педагогічні умови й моделі їх професійного розвитку. У цих працях акцентується увага на необхідності поєднання теоретичної підготовки, практичного суддівського досвіду та системи оцінювання діяльності як основи ефективного професійного зростання.

Праці, спрямовані на вивчення психологічної готовності та діяльності арбітрів у стресових і екстремальних умовах змагань (М. Anshel, R. Weinberg (1995); М. Anshel, М. Kang, С. Jubenville (2013) та ін.), підсилюють практикоорієнтований аспект дослідження, оскільки професійна діяльність арбітра з баскетболу відбувається в умовах високого психоемоційного напруження, часових обмежень і значного соціального тиску. У цих роботах обґрунтовано необхідність розвитку психологічної стійкості, здатності до швидкого прийняття рішень і саморегуляції як складових професійної компетентності арбітра.

Методичні та організаційно-педагогічні аспекти професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту (V. Bright, S. Warner, C. Zvosec, (2022); I. Cunningham, D. Mascarenhas, P. Simmons, (2024) та ін.) окреслюють технологічні, дидактичні та управлінські засади формування професійних компетентностей, включно з використанням сучасних освітніх технологій, систем оцінювання та індивідуалізації навчання. Ці положення мають важливе значення для обґрунтування організаційно-дидактичних засад системи професійного розвитку спортивних арбітрів.

Сукупність проаналізованих наукових праць забезпечує комплексне теоретико-методологічне підґрунтя для дослідження професійного розвитку арбітрів з баскетболу, дозволяє окреслити його структуру, визначити провідні компоненти та педагогічні умови ефективної реалізації. Водночас аналіз літератури засвідчує відсутність цілісних досліджень, спрямованих на системне обґрунтування організаційно-дидактичних засад професійного розвитку арбітрів з баскетболу з урахуванням зарубіжного, зокрема американського, досвіду, що й зумовлює наукову новизну та актуальність обраної теми.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Аналіз теорії та практики професійної підготовки спортивних арбітрів дозволив виявити низку суперечностей між: зростаючими вимогами до якості та стабільності суддівства у професійному баскетболі та недостатнім рівнем системності професійного розвитку арбітрів; необхідністю безперервного вдосконалення професійних компетентностей арбітрів і обмеженими педагогічними механізмами реалізації цього процесу; потенційними можливостями використання прогресивного зарубіжного досвіду та відсутністю науково обґрунтованих підходів до його адаптації в національних системах підготовки арбітрів; потребами у сучасних технологіях оцінювання та розвитку суддівської

діяльності і недостатньою розробленістю відповідного дидактичного забезпечення.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження та обговорення професійного розвитку арбітрів з баскетболу як проблеми порівняльної професійної педагогіки.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У межах порівняльної професійної педагогіки професійний розвиток арбітрів з баскетболу розглядається як соціально зумовлений, педагогічно організований і нормативно регламентований процес формування та вдосконалення професійних компетентностей, що реалізується у різних національних та міжнародних системах підготовки спортивних арбітрів. Такий підхід відповідає загальним положенням порівняльної педагогіки, згідно з якими професійна освіта аналізується у взаємозв'язку з соціокультурними умовами, освітньою політикою та інституційними механізмами її реалізації (C. Cushion et al., 2003).

Професійний розвиток арбітрів у цьому контексті трактується не як сукупність окремих навчальних заходів, а як цілісна система безперервної освіти, що включає формальне навчання, неформальні освітні практики, накопичення змагального досвіду та рефлексивну професійну діяльність (C. MacMahon et al., 2014). Водночас нормативна регламентація цього процесу здійснюється через міжнародні стандарти суддівства, вимоги до ліцензування, процедури оцінювання та механізми підвищення кваліфікації, які визначають загальні орієнтири професійного розвитку арбітрів незалежно від національної належності (FIBA, 2023).

З позицій міждисциплінарного підходу, що активно використовується у сучасних порівняльно-педагогічних дослідженнях, професійний розвиток арбітрів з баскетболу охоплює не лише опанування правил гри та методики суддівства, а й розвиток когнітивних, психологічних і комунікативних компонентів професійної компетентності.

Зокрема, дослідження у сфері психології суддівської діяльності доводять, що ефективність професійного розвитку значною мірою залежить від сформованості навичок прийняття рішень, стресостійкості та саморегуляції, що має бути враховано у педагогічному проектуванні програм підготовки арбітрів (Plessner et al., 2009).

Таким чином, у порівняльній професійній педагогіці професійний розвиток арбітрів з баскетболу постає як багаторівневий, нормативно та педагогічно керований процес, орієнтований на поетапне формування професійної експертності, що узгоджується з положеннями теорії цілеспрямованої практики та експертної діяльності. Це створює методологічні передумови для науково обґрунтованого зіставлення різних національних моделей підготовки та професійного розвитку арбітрів у порівняльно-педагогічному вимірі.

Професійна діяльність арбітра з баскетболу у сучасному спортивному середовищі набуває дедалі більшої наукової та практичної значущості, що зумовлено зростанням інтенсивності змагальної діяльності, комерціалізацією спорту, розширенням медіапростору та підвищенням суспільних вимог до об'єктивності й якості суддівських рішень. Арбітр з баскетболу виступає ключовим суб'єктом змагального процесу, від професійної компетентності якого значною мірою залежить дотримання принципів чесної гри, спортивної етики, безпеки учасників і легітимності результатів змагань.

У межах науково-педагогічного аналізу професійна діяльність арбітра з баскетболу розглядається як складна, багаторівнева система фахової діяльності у сфері фізичної культури і спорту, що поєднує регламентованість нормативними вимогами та високу ситуаційну варіативність. З одного боку, суддівська діяльність чітко визначається правилами гри, офіційними інструкціями й нормативно-правовими документами відповідних спортивних організацій, з іншого вона вимагає автономності професійного мислення, аналітичних здібностей і готовності до миттєвого прийняття рішень у динамічних, а часто й конфліктних ігрових ситуаціях.

Аналіз наукових досліджень у галузі теорії та методики спортивної підготовки, олімпійського та професійного спорту дозволяють протрактувати професійну діяльність арбітра з баскетболу як інтегративну систему, до складу якої входять взаємопов'язані компоненти: нормативно-регулятивний, когнітивний, операційно-діяльнісний, комунікативний, психолого-емоційний та контрольно-оцінювальний. Сукупність зазначених компонентів формує цілісну модель професійної готовності арбітра та визначає зміст і спрямованість його професійної підготовки й підвищення кваліфікації.

Нормативно-регулятивний компонент передбачає ґрунтовне знання правил гри, офіційних трактувань, змін і доповнень до регламенту, а також здатність адекватно застосовувати їх у різних ігрових ситуаціях. Важливим є не лише формальне володіння правилами, а й уміння їх інтерпретувати з урахуванням принципів справедливості, безперервності гри та змагального балансу.

Когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти зумовлюють здатність арбітра швидко аналізувати ігрові ситуації, прогнозувати їх розвиток, обирати оптимальну позицію на майданчику та ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах дефіциту часу. У цьому контексті суддівська діяльність за своїми характеристиками наближається до діяльності фахівців екстремальних професій, де помилка може мати суттєві спортивні, психологічні та соціальні наслідки.

Значущим доповненням до розуміння когнітивно-операційної діяльності арбітра є дослідження ігрової статистики баскетболу. D. Conte та співавт. (2019), аналізуючи матчі чемпіонату світу FIBA 3×3, довели, що інтенсивність і темп гри безпосередньо впливають на кількість та складність суддівських рішень, що зумовлює підвищені вимоги до швидкості перцепції, позиціонування та стійкості уваги арбітрів.

Подібні висновки підтверджуються у роботі D. Conte та I. Lukonaitiene (2018), які показали, що різні стилі гри команд (агресивний захист, швидкі атаки, фізичний контакт) створюють різні типи суддівських викликів. Це свідчить про необхідність підготовки арбітрів не лише до "загальних

правил", а й до варіативності тактичних моделей гри, що підсилює значення аналітико-рефлексивної складової їх професійної компетентності.

Суттєвий внесок у розуміння професійної діяльності арбітрів зроблено у роботі S. Avugos та співавт. (2021), які систематизували теоретичні та емпіричні підходи до аналізу індивідуальних відмінностей у суддівстві. Автори доводять, що ефективність арбітра визначається не лише рівнем підготовки, а й особистісними характеристиками, стилем прийняття рішень, стресостійкістю та професійною ідентичністю. Це обґрунтовує необхідність індивідуалізації підготовки арбітрів та використання персоналізованих педагогічних стратегій.

Комунікативний компонент професійної діяльності арбітра проявляється у взаємодії з гравцями, тренерами, членами суддівської бригади та офіційними представниками змагань. Ефективна професійна комунікація передбачає володіння вербальними й невербальними засобами впливу, здатність до конструктивного врегулювання конфліктних ситуацій, дотримання професійної етики та підтримання авторитетності суддівських рішень. У педагогічному вимірі це актуалізує потребу цілеспрямованого формування комунікативної компетентності арбітрів.

Особливе місце у структурі професійної діяльності арбітра з баскетболу посідає психолого-емоційний компонент, що охоплює стресостійкість, здатність до саморегуляції, концентрацію уваги та емоційну стабільність. Постійний тиск з боку учасників змагань, глядачів і медіа, а також висока відповідальність за прийняті рішення зумовлюють необхідність системної психологічної підготовки арбітрів у процесі їх професійного навчання.

Важливим напрямом сучасних досліджень є вивчення механізмів прийняття рішень арбітрами. R. Nieto-Acevedo та співавт. (2025), застосувавши опитувальник DMQ-II, встановили, що якість суддівських рішень значною мірою залежить від рівня когнітивної гнучкості, здатності до самоконтролю та рефлексії власної діяльності. Це підтверджує доцільність включення спеціальних психолого-педагогічних модулів у систему підготовки арбітрів.

Дослідження E. Sabag та співавт. (2023) запропонувало модель "ЗРО" (Positioning, Perception, Performance Outcome), яка підкреслює взаємозв'язок між позиціонуванням арбітра, якістю його сприйняття гри та результативністю суддівських рішень. Автори також довели, що рівень взаємодії в суддівській бригаді та досвід арбітра суттєво впливають на якість командного прийняття рішень, що актуалізує значення розвитку командної компетентності арбітрів.

Контрольно-оцінювальний компонент у сучасних умовах зазнає суттєвих змін під впливом цифровізації спорту. Застосування відеоаналізу ігор, централізованих систем оцінювання, електронного тестування та індивідуальних профілів професійного розвитку створює передумови для об'єктивного моніторингу якості суддівства та формування персоналізованих траєкторій професійного зростання арбітрів, що, у свою чергу, впливає на педагогічні підходи до їх підготовки.

Сучасні тенденції цифровізації спорту розширюють можливості педагогічного забезпечення професійної підготовки арбітрів. Дослідження Daehwan, K., & Yong, K. (2019) засвідчують, що використання технологій віртуальної реальності (VR) у спортивному середовищі сприяє глибшому зануренню суб'єктів у динаміку ігрових процесів, підвищує рівень перцептивної залученості та якість прийняття рішень. У контексті підготовки арбітрів це відкриває перспективи застосування VR-симуляцій для моделювання складних ігрових ситуацій, тренування зорово-перцептивних навичок та розвитку швидкості суддівського реагування.

Водночас дослідження N. Rahmani та співавт. (2024) підкреслюють зростаючу роль штучного інтелекту (AI) у трансформації спортивної індустрії, зокрема у сфері аналітики, прогнозування та оцінювання ефективності діяльності фахівців. Для системи підготовки арбітрів це означає можливість використання інтелектуальних аналітичних платформ для об'єктивного аналізу суддівських рішень, виявлення системних помилок та формування персоналізованих траєкторій професійного розвитку. Таким чином, інтеграція VR та AI у педагогічні моделі підготовки арбітрів

створює новий рівень доказово орієнтованого навчання.

У сучасних умовах розвитку професійного спорту вимоги до діяльності спортивних арбітрів істотно ускладнюються, що зумовлено зростанням інтенсивності ігрових дій, підвищенням комерційної та соціальної значущості спортивних змагань, а також активною медіатизацією баскетболу. За таких умов професійний розвиток арбітрів дедалі більше регламентується не лише національними федераціями, а й міжнародними професійними спортивними організаціями, які формують єдині стандарти суддівської діяльності та визначають стратегічні орієнтири підготовки арбітрів у глобальному спортивному просторі.

Провідною міжнародною організацією, що визначає вимоги до професійного розвитку арбітрів з баскетболу, є Міжнародна федерація баскетболу (FIBA). У своїх нормативно-правових і програмних документах FIBA розглядає суддівство як складну професійну діяльність, що потребує безперервного навчання, систематичного підвищення кваліфікації та регулярного контролю якості виконання професійних функцій. Вимоги FIBA базуються на багаторівневій моделі професійного розвитку, яка охоплює початкову підготовку, етапи національної та міжнародної сертифікації, а також постійне професійне вдосконалення протягом усієї суддівської кар'єри.

Однією з ключових вимог міжнародних організацій є дотримання принципу безперервності професійного розвитку (continuous professional development, CPD). Згідно з цим принципом арбітр з баскетболу повинен систематично оновлювати свої знання з Правил гри, офіційних інтерпретацій, механіки суддівства та методики управління грою. FIBA запроваджує регулярні освітні заходи у формі міжнародних і регіональних семінарів, онлайн-курсів і навчальних платформ, участь у яких є обов'язковою умовою збереження або підвищення суддівської категорії (FIBA, 2023).

Суттєве місце у вимогах міжнародних професійних організацій посідає компетентнісний підхід до професійного розвитку арбітрів. У цьому контексті професійна компетентність трактується як інтегрована характеристика особистості

арбітра, що поєднує спеціальні знання, практичні вміння, професійно значущі якості та ціннісні орієнтації. Міжнародні стандарти підкреслюють, що сучасний арбітр з баскетболу повинен володіти високим рівнем когнітивної, операційно-діяльнісної, комунікативної, психологічної та фізичної компетентностей.

Сучасні підходи до професійного розвитку арбітрів також узгоджуються із загальними тенденціями розвитку теорії управління людськими ресурсами у спорті. У цьому контексті М. Watson (2024) наголошує на трансформації традиційних моделей професійного лідерства у напрямі адаптивних і розвитково орієнтованих стратегій, що передбачають індивідуалізований супровід фахівців, наставництво та формування культури безперервного професійного вдосконалення. Такий підхід відображається у діяльності міжнародних спортивних організацій, де професійний розвиток арбітрів розглядається як керований, але персоналізований процес.

Важливим методологічним доповненням є концепція інституційної діяльності у спортивних організаціях, згідно з якою професійні стандарти формуються через взаємодію нормативних вимог, організаційних практик та професійних спільнот. Це дозволяє розглядати міжнародні вимоги до арбітрів не лише як систему формальних правил, а як механізм формування єдиної професійної культури суддівства у глобальному спортивному просторі.

У міжнародній практиці професійний розвиток спортивних арбітрів трактується не лише як процес підвищення рівня знань правил гри, а як цілісна система формування професійної компетентності, що охоплює когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний та соціально-комунікативний компоненти. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про арбітра як суб'єкта складної професійної діяльності, що функціонує в умовах високої невизначеності, інтенсивної взаємодії та постійного тиску змагального середовища.

У межах сучасної порівняльної професійної педагогіки професійний розвиток спортивних арбітрів доцільно розглядати як частину глобалізаційних і

інтеграційних процесів у професійній освіті. За висновками Н. Авшенюк та Н. Бідюк (2021), сучасні професійні системи формуються під впливом транснаціональних освітніх тенденцій, що забезпечують уніфікацію стандартів підготовки та взаємне узгодження професійних вимог у різних країнах. Концепції педагогіки транснаціональної освіти (Н. Авшенюк, 2015; 2016) дозволяють трактувати міжнародні моделі підготовки арбітрів як частину глобального професійно-освітнього простору, у якому відбувається інтеграція нормативних стандартів, освітніх практик і професійних цінностей.

Характерною рисою зарубіжних систем є інституційна регламентованість професійного розвитку арбітрів. У більшості країн із розвиненою баскетбольною інфраструктурою підготовка та підвищення кваліфікації арбітрів здійснюються в межах чітко визначених програм, затверджених національними федераціями відповідно до рекомендацій FIBA. Це забезпечує єдність вимог до професійної діяльності арбітра, прозорість критеріїв оцінювання та передбачуваність професійної траєкторії суддів.

Важливим методологічним орієнтиром міжнародної практики є принцип наступності, який передбачає поетапне ускладнення змісту підготовки та поступове розширення професійних функцій арбітра. Такий підхід корелює з сучасними уявленнями про педагогічний професіоналізм, що трактується як інтеграція професійних знань, ціннісних орієнтацій, рефлексивності та здатності до саморозвитку Л. Ейвас, Р. Пильнік (2023). У контексті підготовки арбітрів це означає, що професійне зростання має розглядатися не як механічне накопичення досвіду, а як послідовний розвиток професійної ідентичності та педагогічно обґрунтованих моделей поведінки в умовах спортивного змагання. Початкові етапи зосереджуються на засвоєнні базових правил гри та механіки суддівства, тоді як на вищих рівнях акцент переноситься на інтерпретацію ігрових ситуацій, управління грою, взаємодію з учасниками змагань і розвиток професійного суддівського мислення. Така логіка дозволяє уникнути фрагментарності підготовки та забезпечує сталість професійного зростання.

Окреме місце в міжнародному досвіді займає компетентнісна орієнтація професійного розвитку арбітрів. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що ефективне суддівство визначається не лише обсягом формальних знань, а здатністю арбітра застосовувати їх у динамічних і часто неоднозначних ігрових ситуаціях. Саме тому у програмах підготовки значна увага приділяється розвитку аналітичного мислення, ситуаційної обізнаності, навичок прогнозування та прийняття рішень в умовах часових обмежень (С. MacMahon et al., 2014).

Крім того, зарубіжні підходи до професійного розвитку арбітрів передбачають інтеграцію психолого-педагогічних компонентів, спрямованих на формування емоційної стійкості, самоконтролю та професійної впевненості. У міжнародній практиці визнається, що здатність арбітра зберігати об'єктивність і послідовність рішень під впливом зовнішнього тиску є ключовою умовою якості суддівства та авторитету офіційної особи на майданчику.

Таким чином, загальні підходи до професійного розвитку спортивних арбітрів у міжнародній практиці характеризуються системністю, науковою обґрунтованістю та орієнтацією на довготривале професійне зростання. Поєднання інституційної регламентації, компетентнісної моделі підготовки та безперервного навчання створює умови для формування арбітрів, здатних ефективно виконувати свої функції в умовах сучасного висококонкурентного баскетболу.

6. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Аналіз наукових джерел засвідчив, що професійний розвиток спортивних арбітрів у сучасній педагогічній науці інтерпретується переважно з позицій окремих наукових підходів (психологічного, управлінського, нормативного), тоді як його розгляд як цілісного педагогічного процесу безперервного професійного становлення залишається недостатньо систематизованим. У цьому контексті порівняльна професійна педагогіка виступає продуктивною методологічною основою для виявлення загальних закономірностей і специфічних особливостей професійного розвитку арбітрів

у різних національних і міжнародних системах.

Встановлено, що професійна діяльність арбітра з баскетболу має багатокомпонентну структуру, у межах якої поєднуються нормативно-правовий, операційно-діяльнісний, когнітивний, комунікативний, психологічний та етико-ціннісний компоненти. Це зумовлює необхідність розгляду професійного розвитку арбітрів не як сукупності окремих навчальних заходів, а як педагогічно організованого процесу формування й удосконалення професійної компетентності, що відбувається упродовж усієї суддівської кар'єри.

Теоретично обґрунтовано, що визначальну роль у формуванні сучасних вимог до професійного розвитку арбітрів з баскетболу відіграють міжнародні професійні спортивні організації, які виконують функцію наднаціональних регуляторів якості суддівської діяльності. Нормативні документи, освітні програми та системи оцінювання FIBA, NBA та EuroLeague Basketball формують єдине професійно-ціннісне поле суддівства, у межах якого професійний розвиток арбітра набуває системного, безперервного та керованого характеру.

Порівняльний аналіз моделей професійного розвитку арбітрів FIBA, NBA та EuroLeague дозволив виявити їх спільну методологічну основу, що ґрунтується на принципах безперервності, стандартизації, поетапності та професійної відповідальності, а також окреслити суттєві відмінності, зумовлені рівнем професіоналізації та організаційною специфікою змагальної діяльності. Зокрема, модель FIBA репрезентує нормативно-ієрархічний підхід до професійного розвитку, модель NBA –

індивідуалізовано-аналітичний, тоді як EuroLeague Basketball реалізує гібридну модель, що поєднує стандартизовані та професійно орієнтовані елементи.

Доведено, що ключовою теоретичною характеристикою сучасних міжнародних моделей професійного розвитку арбітрів є орієнтація на компетентнісну парадигму, у межах якої професійна підготовка та підвищення кваліфікації спрямовані на інтегрований розвиток знань, умінь, професійних якостей і ціннісних орієнтацій. Особливого значення набувають етична компетентність, правова культура та здатність до професійної рефлексії, які розглядаються як необхідні умови забезпечення доброчесності та суспільної довіри до суддівської діяльності.

Узагальнення зарубіжного досвіду засвідчило тенденцію до посилення ролі педагогічно керованих механізмів професійного розвитку, зокрема систем оцінювання з розвивальною функцією, індивідуальних освітніх траєкторій, використання аналітичних і цифрових технологій, а також інтеграції навчання з реальними умовами професійної діяльності. Це дозволяє розглядати професійний розвиток арбітрів як відкриту динамічну систему, здатну до саморегуляції та адаптації до змін у сучасному спорті.

Отримані теоретичні узагальнення створюють концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження організаційно-дидактичних аспектів професійного розвитку арбітрів з баскетболу. З огляду на це, логічним є звернення до аналізу системи професійного розвитку спортивних арбітрів у США, яка характеризується високим рівнем інституційної впорядкованості, професіоналізації та технологічної підтримки.

References

1. Moseichuk, Yu., & Dariichuk, S. (2024). Fundamentals of communication formation in the training of a modern football referee. *Physical Culture and Sport: Studies and Research*, 1, 45–52. <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.10>
2. Khimenes, Kh., Briskin, Yu., Neroda, N., & Skalii, T. (2025). Reforming the system of European professional basketball competitions. *Sport Science Spectrum*, 1, 83–89. <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-1-12>
3. Khimenes, Kh., Pityn, M., & Dmytrenko, A. (2024). Features of modern competition systems in basketball (on the example of the NBA and professional tournaments under the auspices of FIBA). *Sports Games*, 1(15), 85–94. <https://doi.org/10.15391/si.2020-1.08>
4. Pavliyk, O., Chopyk, T., Pavlyuk, Y., & Rudnichenko, M. (2023). Determination of pedagogical conditions for effective implementation of pedagogical technology of teachers' self-improvement in the process of professional activity. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 1, 84–89. <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.1.13>

5. Rybalko, L. (2024). Directions of modernization of professional training of future specialists in physical culture and sports under martial law conditions. *Scientific Journal of the Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov. Series 15*, 3K(176), 404–409. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).89](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).89)
6. Anshel, M. H. (1995). Development of a rating scale for determining competence in basketball referees: Implications for sport psychology. *The Sport Psychologist*, 9(1), 4–28. <https://doi.org/10.1123/tsp.9.1.4>
7. Avugos, S., MacMahon, C., Bar-Eli, M., & Raab, M. (2021). Inter-individual differences in sport refereeing: A review of theory and practice. *Psychology of Sport and Exercise*, 55, Article 101926. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.101926>
8. Anshel, M. H., & Weinberg, R. S. (1995). Sources of acute stress in American and Australian basketball referees. *Journal of Applied Sport Psychology*, 7(1), 11–22. <https://doi.org/10.1080/10413209508406297>
9. Anshel, M. H., Kang, M., & Jubenville, C. (2013). Sources of acute sport stress scale for sports officials: Rasch calibration. *Psychology of Sport and Exercise*, 14(3), 362–370. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2012.12.003>
10. Bright, V., Warner, S., & Zvosec, C. (2022). Refereeing as a postathletic career option. *Journal of Sport Management*, 36(6), 548–558. <https://doi.org/10.1123/jsm.2021-0268>
11. Cunningham, I., Mascarenhas, D. R. D., & Simmons, P. (2024). Training sports officials' communication: From a toolbox of skills to adapting appropriately to audience and situation. In P. Pedersen (Ed.), *Routledge handbook of sport communication* (2nd ed., pp. 403–415). Routledge.
12. Cushion, C. J., Armour, K. M., & Jones, R. L. (2003). Coach education and continuing professional development: Experience and learning to coach. *Quest*, 55(3), 215–230. <https://doi.org/10.1080/00336297.2003.10491800>
13. MacMahon, C., Mascarenhas, D., Plessner, H., Pizzera, A., Oudejans, R., & Raab, M. (2014). *Sports officials and officiating: Science and practice*.
14. International Basketball Federation. (2023). *FIBA referees' manual for officials*. <https://www.fiba.basketball>
15. Plessner, H., Schweizer, G., Brand, R., & O'Hare, D. (2009). A multiple-cue learning approach as the basis for understanding and improving soccer referees' decision making. *Progress in Brain Research*, 174, 151–158. [https://doi.org/10.1016/S0079-6123\(09\)01313-2](https://doi.org/10.1016/S0079-6123(09)01313-2)
16. Conte, D., Straigis, E., Clemente, F. M., Gómez, M. Á., & Tessitore, A. (2019). Performance profile and game-related statistics of FIBA 3x3 Basketball World Cup 2017. *Biology of Sport*, 36(2), 149–154. <https://doi.org/10.5114/biolSport.2019.83007>
17. Conte, D., & Lukonaitiene, I. (2018). Scoring strategies differentiating between winning and losing teams during FIBA EuroBasket Women 2017. *Sports*, 6(2), 50. <https://doi.org/10.3390/sports6020050>
18. Nieto-Acevedo, R., García-Sánchez, C., Marquina Nieto, M., Mon-López, D., Hortiguera-Herradas, A., & Lorenzo-Calvo, J. (2025). Analysis of basketball referee decision-making using the DMQ-II questionnaire. *Sports*, 13(8), 270. <https://doi.org/10.3390/sports13080270>
19. Sabag, E., Lidor, R., Arnon, M., Morgulev, E., & Bar-Eli, M. (2023). Teamwork and decision making among basketball referees: The 3PO principle, refereeing level, and experience. *Journal of Human Kinetics*, 89, 313–326. <https://doi.org/10.5114/jhk/169439>
20. Daehwan, K., & Yong, K. (2019). The impact of virtual reality (VR) technology on sport spectators' flow experience and satisfaction. *Journal of Virtual Sports Technologies*, 12(2), 78–90.
21. Rahmani, N., Nasab, N., Taheri, M., & Biniaz, A. (2024). The future of sports industry: AI and economic transformations. *Journal of Emerging Technologies*, 8(4), 42–56. <https://doi.org/10.61838/kman.aitech.2.4.3>
22. Watson, M. J. (2024). Beyond transformational leadership: A descriptive review on the future of leadership theory in human resource development. *Open Access Library Journal*, 11, e11362. <https://doi.org/10.4236/oalib.1111362>
23. Avsheniuk, N. M., & Bidiuk, N. M. (2021). Development of comparative professional pedagogy in the context of globalization and integration processes. *Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 3(2), 1–4. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-14>
24. Avsheniuk, N. M. (2015). *Pedagogy of transnational higher education: Conceptual foundations*. Institute of Gifted Child.
25. Avsheniuk, N. M. (2016). Trends in the development of transnational higher education in developed English-speaking countries (second half of the 20th – early 21st century) (Doctoral dissertation). Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.
26. Eivas, L. F., & Pylnik, R. O. (2023). Pedagogical professionalism: Essence and basic characteristics. *Innovative Pedagogy*, 57(1), 16–21. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.2>

Abstract

SIRYI Vadym

Khmelnytskyi National University

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF BASKETBALL REFEREES AS AN ISSUE IN COMPARATIVE PROFESSIONAL PEDAGOGY

The article presents a comprehensive theoretical and methodological analysis of the professional development of basketball referees as a relevant issue in comparative professional pedagogy. It is substantiated that under conditions of sports globalization, increasing intensity of competitions, and growing public demands for officiating quality, the professional development of referees acquires a systemic, continuous, and pedagogically organized character. The essence

of refereeing activity is defined as a multidimensional system that includes regulatory, cognitive, operational, communicative, psychological, and evaluative components. It is proved that the effectiveness of refereeing depends not only on knowledge of the rules but also on the level of professional competencies, decision-making skills in complex game situations, stress resistance, and reflective abilities.

The study analyzes current scientific approaches to the training and continuous education of sports referees, revealing their fragmented nature and insufficient focus on individual professional development trajectories. Particular attention is paid to the role of international standards and professional organizations in shaping unified requirements for officiating. It is established that modern models of referees' professional development are based on the principles of continuity, competency-based approach, institutional regulation, and integration of educational and digital technologies.

The generalization of international experience demonstrates the effectiveness of analytical systems, video technologies, artificial intelligence, and virtual reality in referee training. The study justifies the relevance of comparative analysis of national models, particularly the American system, as a basis for improving domestic approaches to the professional development of sports referees.

Keywords: professional development, basketball referee, professional competence, comparative pedagogy, officiating activity, digital technologies.
